

UR NYHETERNA

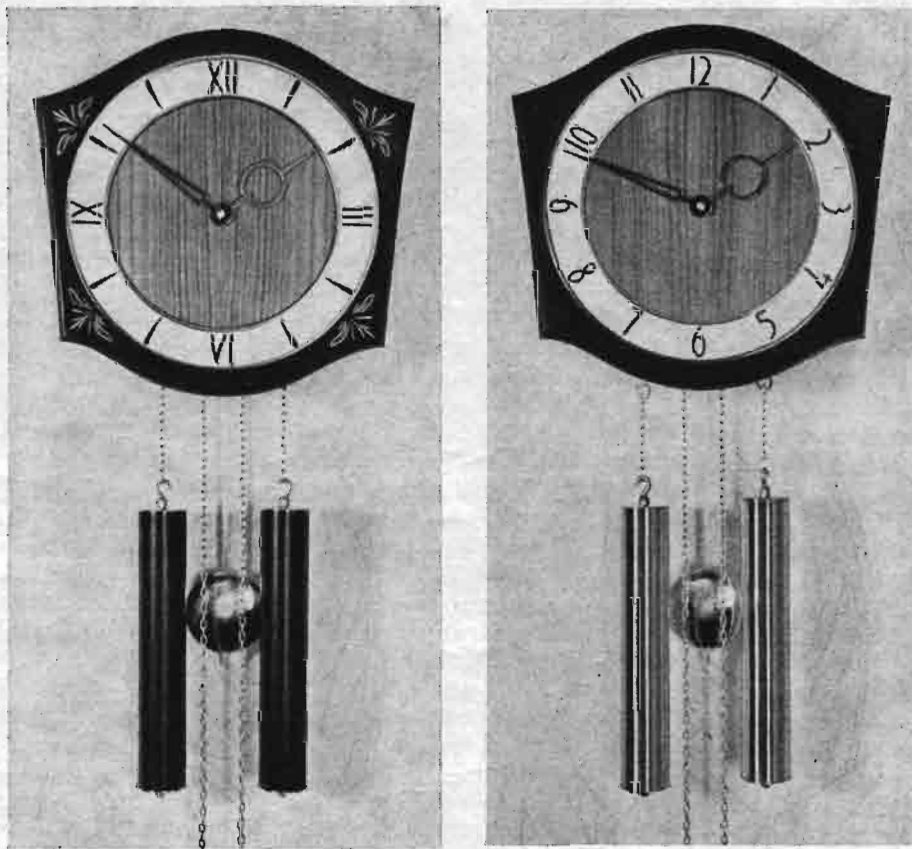
TIDNING FÖR URTEKNIK OCH URHANDEL

Årg. 16

Febr. 1959

Nr 2

NYTT OCH ÖGONFÄGNANDE

AB Rätt Tids nya lodur.

De loddrivna vägghängdylerna ha ej blott hållit utan även befest sin ställning som omtyckt del av det moderna hemmet. Att nya former se dagen undan för undan är ju därför ingenting att förundra sig över. Här presentera vi två mycket tilltalande nyskapelser på området.

Fodrets buktade ytterkontur balanseras väl av den gulvita sifferringen och det centrala partiet i ljus teak. Effek-

ten blir så mycket starkare som fodrets mörka ytterparti är av svart, mattlackerat trä. Underpartiet med kedjorna, pendeln och de långa loden ger harmonisk balans åt uret som helhet

Den ena typen har fodrets fyra hörn dekorerade med handskurna, stiliserade ornament. Sifferringen, som är plan, har upphöjda, polerade, romerska siffror och polerade visare. Sifferringens gulvita färg är lagd med s. k. fisksilver.

Den andra typen, som ifråga om ma-

terial och komposition är den förra tämligen lik, har kupad sifferring med blankpolerade arabiska siffror. Detta ur saknar den handskurna orneringen i hörnen.

Verket är ett åttadygnsverk av märket "Hermle" och är försett med slagverk, som slår dubbelslag på klangstavar. Loden kan man få antingen i blankpolerad mässing eller svart mattlackerad. Det är AB Rätt Tid, som kommit med nyheterna.

Ilbertsamlingen stannar i England

En av världens främsta samlingar av ur, engelsmannen Courtenay Ilberts samling, har, som UN meddelat, stått inför utsikten att skingras genom auktion. Sterbhuset har begärt 85.000 pund för samlingen, men det har man tydligtvis haft svårt för att komma ut med, trots det att sakkunskapen ansett, att 150.000 pund är en värdering i lägsta laget för samlingarna. Nu har emellertid en donator, som vill vara okänd, uppträtt och ställt 50.000 pund till förfogande för inköpet. Detta har medfört, att man inom Worshipful Company of clockmakers betraktar situationen som räddad; de 35.500 punden, som saknas, är man säker på att kunna få ihop. Man kan sålunda tryggt utgå ifrån, att den berömda samlingen får stanna i England och att det blir British Museum, som får ta hand om den.

Ilbertsamlingen har ingått i den utställning "Från pendeluret till atomuret", som pågått i London. Ilbert själv avled år 1956.

Precista Indie heter ett stort privatföretag i Bombay, som associerat sig med den japanska urfabriken Daiichi Bussan Kaiska för att skapa en inhemsk indisk urindustri. Det rör sig om ett planerat företag på 1.5 milj. pund st. Japan ställer maskiner, fackarbetare och tekniker samt hälften av driftkapitalet till förfogande. Den nya fabriken kommer att leverera boetter, visare, stenar, verk och urtavlor och sedan komplettera med en del importerade delar till färdigställande av ur av olika slag. För den skull har man knutit förbindelser med amerikanska och franska företag. Om fem eller sju år räknar man med, att man skall vara i full färd med fabrikation av armbandsur med 17—21 stenar.

På storklockan i Schaffhausen stå de latinska orden: "Vivos voco, mortuos plango, fulgura frango", d. v. s. "jag kallar de levande, jag sörjer de döda, jag bryter blixten". Det är denna inskription, som inspirerade Schiller till hans berömda dikt om klockan.

UR NYHETERNA

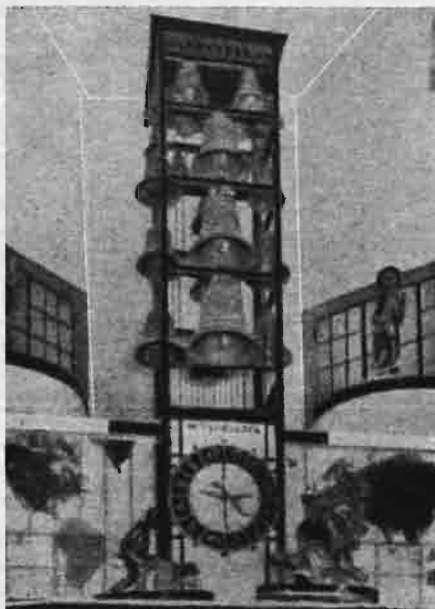
Utkommer med ett nr varje månad.

Ansvarig utgivare:
Chefsurnmakare Bertil Nilsson

Redaktionens adress:
Stortorget 3, Malmö. Telefon 714 45

BYGGS KLUCKE- & TRYCKERI A.-B. MALMÖ 1959

NYTT URMUSEUM ÖPPNAT

Museibygnaden i Wuppertal har ett imponerande klockspel och ur med rörliga figurer.

Wuppertal-Elberfeld har fått en ny attraktion — ett urmuseum — och detta är det första i sin art i Rhen-Westfalen. Museet, som presenteras i "Die Uhr" av A. Lübke, är sammanbragt av urmakarremästaren och guldsmeden Georg Abeler och har ordnats av honom själv med sonen Jürgen som medhjälpare.

Georg Abeler är en av nio bröder, som stamma från en urmakare- och guldsmedsfamilj. Det är sålunda en samlare, som ej blott lärt yrket utan som har det i blodet, som sammanbragt detta museum av verkliga kostbarheter och som öppnades, när Georg Abelers firma i slutet av förra året påbörjade sitt andra kvartss sekel.

Det material, som samlingen inrymmer, är valt med verklig omsorg och verklig sakkunskap. Abeler har, ej blott fäst uppmärksamheten vid uret som sådant utan även tagit tillvara t. ex. mynt, frimärken o. s. v., som på ett eller annat sätt ha med uret att göra. Det är många småsaker av detta slag, som ha intressanta ting att förtälja.

När man går ner i museilokalerna, som ligga i källarvåningen, spela två ståtliga, upplysta, målade glasfönster i ögonen på besökaren. Det är efterbildningar av vertikalsoluren i glas i Babenhausen och i rådhuset i Rottweil.

Av de större uren bör ett tyskt monumentalt golvur i barock, från 1713, framhållas, eftersom det spelar en hel rad melodier och därför har ett spelverk med 110 strängar. Ett annat spelur, som stammar från Schwarzwald, har 44 flöjter, som spela sju melodier. Detta ur är byggt 1720.

Bland schwarzwalduren finner man ett, som är byggt i form av ett hus, där

två vedsägare oförtrutet arbeta i takt till pendeln. Från samma område är ett litet spelur med 22 flöjter, ett ur från 1806 med tråhjul o. s. v. En representativ samling av de franska s. k. Boullourens med mässingsinläggningar, sköldpadd o. s. v. finnes även.

Ett ur av ovanligt slag är det, som bildar mitten av en krukväxt. Att det drives genom en axel genom blomstjälken är tämligen klart, medan verket är dolt i blomkrukans botten.

En verklig raritet är ett gammalt ur av japansk typ. Det är ett ur med s. k. stång- eller viktbalans och detta ur har två dylika, med två spindeljul. Uret, som har slagverk, har formen av en liten rektangulär låda av järn och formen är sålunda snarlik de raka uren från renässansen. Balansen i dylika ur svänger, som bekant, horisontellt fram och åter. På balansstången finnas små hack i vilka små mässingsvikter kunna flyttas fram och tillbaka, allt för att reglera tiden. Och det behövdes för visso i gamla dagar. Då hade man visserligen tjugofyra timmar på dygnet, precis som nu, men de voro sinsemellan ej lika långa. På sommaren voro de tolv dagtimmarna längre än på vintern och tvärtom, ty man räknade efter solljuset. Denna tidsberäkning kallades ofta för "nürnbergertid". Medelst förflyttningen av de små mässingsvikterna kunde man alltså göra timmarna längre eller kortare. Man hade således ej blott att hålla uret igång, utan det gällde även att reglera timplängden. Det var en smula knäpigare att sköta uren på den tiden.

Uret ifråga är säkerligen, trots sitt japanska utseende, ingalunda en japansk originalkonstruktion. Det kan vara gjort för japansk marknad eller också vara en japansk översättning av ett europeiskt ur. Dess tillkomsttid torde vara omkring år 1600.

Ett ur med historisk proveniens är av franskt ursprung och bär benämningen "La Mysterieuse". Det har tillhört den kände härföraren Blücher. Själva urverket är placerat i den brännförgyllda bronssockeln. Tavlan är placerad överst på en glascylindern utan att man kan se, vad det är, som gör att visarna röra sig. Det hela är enkelt nog. Glascylindern innesluter nämligen en glasstav, och det är denna, som överför verkets rörelser till visarna.

Representanter för den gamla tidens solur i fickformat inrymmas i samlingarna. Mer än ett av dem är utrustat med kompass och olika tavlor för inställning av middagslinjen.

Sanduren äro givetvis också representerade och av dem kan nämnas ett mycket litet med ställning och skyddsfoder av läder. Exemplet är intressant så

till vida som det är identiskt med det, som tillhört Erasmus Rotterdams (1465—1536) och som nu finnes i Basels historiska museum.

Urvalet av fickur är även det mycket representativt och ger prov på både förnämlig hantverksskicklighet på urverkets område och guldsmedernas och juvelerarnas handaskicklighet och uppfinningsrika fantasi.

Ett särdeles dyrbart fickur stammar från år 1793 och är av franskt ursprung. Bygelknoppen och springfjäders tryckknopp äro briljantprydda. Den bakre tavlan visar veckodag, månad, år och månfasar. Alltså ett mycket väl konstruerat fickur.

Från den ryktbare engelske urmakaren George Graham (1673—1751) stammar ett fickur med sköldpaddboett, på vilken en dryckesscen återgives med inlagd guldtråd, omramad av på samma sätt inlagda blomrankor. För angivande av timmarna användas ej visare utan vandrande siffror. På franska står att läsa på framsidan: "Nyttja tiden, timmarna ila", och på baksidan: "När timmen ilar, ila vi med".

På 1700-talet var man mycket intresserad av att pryda fickuren med bibliska motiv. I samlingen finnes ett dylikt engelskt silverur med urtagning i tavlan, där man i tur och ordning får se fem av stationerna på Kristi lidandesvandring i utsökt emaljarbete. Ett annat ur har på spindelkloven en relieff visande Kristus på korset med fyra änglar, som gråta, sittande två på var sida om korset.

Ett annat liknande engelskt ur från 1760 har på baksidan Kristi dop i Jordan, utfört i ett utsökt drivet arbete. I urtagningen i urtavlan avläses datum.

De berömda franska urmakarna Brèguet, far och son, svara för ett vackert automatiskt fickur, daterat 1820. Detta ur har ovanför tavlan två små klockor, på vilka en figur till vänster och en till höger slå hel- och kvartsslag. För den skull äro figurernas armar rörliga.

Ur att bära i knapphål, ur i käppkryckor o. s. v. i en mängd olika variationer kan man studera här.

Bland historiskt intressanta ting kan nämnas ett av österrikaren von Loehrs perpetualur från år 1876. Denne uppfinningsrike konstruktör hade flera patent på perpetualur i Amerika o. England och, även om de stå de moderna efter i flera avseenden, så hade de avgjorda förtjänster. Någon stor marknad förmådde de ej vinna och de Loehrska perpetualuren höra till ovanligheterna.

En kuriositet på urets område är det talande uret från tiden omkring sekelskiftet. Uret, som getts formen av de då bekanta upprättstående grammofoonerna eller kanske rättare fonograftrattarna, har som tongivare ett ändlöst tonband, som alltså meddelar tiden. En föregångare alltså till senare tids tonfilm.

URMAKARE, KONSTNÄR OCH SKALD

Waldemar Gröndahl.

Framlidne urmakaren Waldemar Gröndahl med adress Trebankalien, Höör, var en mångsidig och självständigt tänkande personlighet.

Han utbildade sig som urmakare och etablerade egen rörelse i Malmö. Under sin urmakaretid var han bl. a. mycket intresserad av gamla ur och när han på 1930-talet drog sig ur yrket och överlämnade sin rörelse i Malmö till ett familjebolag, hade han i sin ägo åtskilliga intressanta ur, som han sedan lät gå över i andra händer.

Gröndahl hade fötts med en stark känsla för den konstnärliga kallelsen och, sedan han slutat yrket, blev det måleriet, som han huvudsakligen ägnade sig åt. Efter eget huvud byggde han sitt konstnärstusculum vid Trebankalien i Höör. Som huvudparten av byggnadsmaterialet var natursten och Gröndahl var ensam om arbetet, tog det sin dryga tid att bli färdig och det hann den träge byggaren aldrig med. Här levde han och här målade han och till den originelle "Valle i skogen" med den ljusa livssynen valfärdade årligen tusentals människor från skilda håll. Då och då anordnade han någon utställning, som alltid vann stor uppskattning.

Gröndahl var av idealistisk livsåskådning och han hade ett budskap att bära fram till sin samtid. Det prövade han på i sin konst med sin hängivna dyrkan av naturen och det försökte han även ge i diktens gestalt.

På uppdrag av den framlidnes båda

Museet i Wuppertal är, som av ovan gjorda påpekanden, en av de mera lärorika samlingarna för den för urets historia intresserade. Även om samlingen är rikhaltig nog, har den ej inriktats på massan utan på kvaliteten och framför allt på att visa urets och tidmätarens huvudepoker och utveckling.

Ur med figurer i Avignon

I Avignon har man ett stadsur med ett par figurer, som synas slå timplagen på en klocka. Naturligtvis ske slagen med ett par vertikalt verkande hammare, medan figurerna endast skenbarligen göra det med de hammare, de ha i händerna.

Nuvarande uret är en direkt fortsättning på det ursprungliga, som uppsattes år 1353. Det var en kardinal, som då lät uppföra ett torn, stadens klocktorn, vari ett ur placerades. Man vet, att detta ur redan 1472 hade två automatiskt verkande figurer. År 1496 insattes ett nytt ur, som även försågs med en måne för att man skulle kunna avläsa månfaserna. Då reparerades också figurerna, som drabbats av blixtnedslag. Under tidernas lopp omändrades uret då och då och även figurerna byttes ut. Sedan 1600-talet ha figurerna föreställt en man och en kvinna. De nu fungerande figurerna, som äro av trä, föreställa en man i uniform och en kvinna i vanlig borgerlig dräkt.

Som känt är, gjordes på många håll, där man ej hade annat material att tillgå, urverken av trä. Så var det i Schwarzwald i gamla dagar. För att göra hjulen slitstarkare lade man en tid mässing på tänderna och i lagren, och det ser man i de gamla uren härifrån med den primitiva stångbalansen. Den förste, som funderade på att gjuta hjulen av mässing i Schwarzwald var en salpetersjudare vid namn Leopold Hofmayer i Neustadt. Det var år 1787. Emellertid blevo dessa hjul, som urmakaren själv fick bearbeta, dyrare än de gamla trähjul. Icke desto mindre fortsatte Hofmayer med gjutningen och till slut övergav han helt salpetersjuderiet och gjorde om rörelsen till ett gjuteri för hjul och visare. Det var år 1791. Och därmed hade han på allvar börjat konkurrera med Nürnberg, som lämnat de skodda hjulen. Hofmayer fick snart efterföljare och gjuterier tillkommo på flera platser som t. ex. i Furtwangen, Gütenbach, Bregenbach o. s. v.

döttrar har Nils Birger Perzon sammanställt ett urval av Gröndahls dikter, som tryckts hos Mårtensson i Hörby och fått titeln "Trebankalien".

Det är en väl vald liten samling, som ger mycket av Gröndahls syn på livsproblemen och hans behov att få sjunga ut, vad han kände, anspråkslöst och utan stora later. Att även ett bidrag av humoristiskt slag kommit med, är helt på sin plats, ty Gröndahl saknade ingalunda den humoristiska glimten i ögat.

Skådespelaren Hugo Franzéns hyllning till den bortgångne vännen är slutvinjetten i urvalet.

Gröndahl var född 1891 och dog 1957.

TIDEN

Varför bära vi egentligen ur på oss? Varför är ett ur överallt ett så oundgängligt instrument? Låtom oss tänka ett tag: Kl. 8 börjar mitt arbete, kl. 7.46 går min spårvagn, kl. 9.30 är det möte i föreningen.... Kl. så och så dags är man född, så och så dags är vigseln bestämd och så till sist — så och så dags skiljas vi hädan.

Förvisso: Uret — d. v. s. tiden — spelar den allra väsentligaste rollen i det mänskliga livet. Låt oss bläddra tillbaka i de förgångna århundradena! En av de första anledningarna till vetenskapernas uppkomst var tidmätningen. Man behöver inte bli vetenskaplig för det, långt därifrån, men historien är mycket intressant och den för oss fram till det moderna uret.

Den tid, då solen — d. v. s. ljus och skugga — var det enda, som syntes människan som oförgängligt, hade man skuggan av ett träd eller en pelare som tidmätare. Många rendez-vous bestämdes redan på denna tid efter det fotsmått, varmed skuggan mättes.

Men på tidmätningens område, liksom på alla andra, ha lärde och tekniker outtröttligt arbetat på framsteg. Och på så sätt uppstodo vid sidan av soluret — naturens eget ur så att säga — även de konstfärdiga tidmätarna vatten-, sand- och oljeuren. Men alla dessa voro värdelösa, om ej de erforderliga förutsättningarna för dem funnos; på vintern för vattnet, molnen på himlen gjorde soluret värdelöst och så nådde man slutligen fram till den uppfinning, som vi kalla det mekaniska uret, hjuluret.

Vägen var visserligen lång — den gick över tornuren, ståndur, bordsur — innan Peter Henlein i Nürnberg konstruerade det första bärbara uret (1510). Det blev i alla fall gjort. Och vill man tala ärligt, så hade detta första ur ungefär samma utgångspunkt — man kan också kalla det för grundkonception — som våra dagars ur. Vad som vunnits är noggrannheten. Räckte det med en pålitlighet på en timme i gamla dagar, blev det längre fram i tiden frågan om en korrekthet på en minut — och i dag gäller det en precision på sekunden, ja, en bråkdel av en sekund i många fall.

Och vid denna enorma precision i våra dagars tidmätare av alla slag vilja vi uppehålla oss en smula.

Med hantverkskunnandet som ut-

gångspunkt har ur styckearbetet — byxsäcksuret, fickuret, de små damfickuren o. s. v. — så småningom utbildat sig en hemindustri. Det är England, Frankrike, Tyskland och Schweiz som här spelat huvudrollen. Man får också hålla i minnet, att de tekniska förutsättningarna för noggrannare tidsbestämning utvecklades samtidigt. Det är många berömda namn, som här gjort genomgripande insatser.

Konstruktionen av tänderna i de gamla urens hjul, hämningen, spiralfjädrarna, gångregulatorerna äro ej alla jämförbara med de nutida, ej ens när det gäller gammal och ny massproduktion. Förr var det spindelgången med stark friktion, nu är det den fria ankargången. Förr hade man orospindeljärder av stål, som var känsliga för temperaturväxlingar. Numera är hela orosystemet, spiralfjäder såväl som oro, okänsligt för temperaturväxlingar. I dag ha vi armbanden med automatiskt uppdrag — konstruktioner av förvånande hållbarhet. En sinnrik anordning gör, att minsta handrörelse kan nyttjas för att spänna dragfjädern, dra upp klockan, som det vanligen kallas.

Och så fackmannen! Urmakarmästaren framställes oftast med luppen fastklämd i ögat. Ett ur, det finaste och mest utbredda av alla precisionsinstrument, som vi ha, är inget vanligt handelsobjekt. Det kräver som inget annat en fackmans granskning. Uppmaningen "Gå först till urmakaren", som man ibland kunnat få se är ett klokt råd.

Och förvisso! Det där med luppen är ej det enda. Urmakaren samlar erfarenhet genom kontakten med dem, som komma med sina ur, och denna erfarenhet går vidare till industrin och genom detta samarbete produceras våra ur — uren för det praktiska livet. Det är inte stenarna, det instämplade ordet "Anker", ej det guldglänsande ytterhöljet, som göra uret. Det är en hel mängd andra smådetaljer i denna tidmätare och dem kräves det en fackman till att bedöma. Och det är ingalunda likgiltigt, vem som skall använda uret. Vad som passar en skogsarbetare, passar ej för köpmannen eller läkaren eller lokomotivföraren. Det är den mångåriga erfarenheten, som här kan ge råd, så att det rätta uret kommer till rätt man.

Toppklassen inom armbandsuren äro

s. k. kronometrar. Förr — och det är ej så värst många år sedan — var det endast uren för sjö- och luftfart som officiellt prövades för att erkännas som kronometrar. Nu omfattar denna officiella prövning även de fina märkena av armbandsur och det är därför, som de få kallas kronometrar. Det skiljer dem även från den s. k. kronografen, som är ett stoppur, d. v. s. med stoppmechanism förbunden med vanlig tidsangivelse. Med kronografen kunna händelser preciseras (stoppas) på en bråkdel av en sekund. Stoppur finner man bland våra vanliga armbandsur, men de fylla ej kraven som speciella tidmätare för mycket korta tider inom industri och sport. För detta ändamål har man speciellt byggda stoppur, vilkas tavlor äro försedda med behövliga skalor.

Vem tänker egentligen i dag t. ex. på, hur nödvändigt det är att kunna mäta bråkdelerna av en sekund vid ett sports-evenemang. Man ser i resultatlistan som något alldeles självfallet, att seg-raren vunnit på 2 : 15 : 05, d. v. s. 2 min., 15 sekunder och 5 bråkdelar av en sekund.

Eller vem ägnar en tanke åt, att det dagligen på våra stora stationer rullar hundratals tåg. Och detta allt vilar på den noggranna tidsindelningen — alltså med urets hjälp.

Alltså kunna vi ej fränkänna uret, att det i trafiken, i industrin, i sjukhusen och framför allt i varje människas dagliga liv har en uppgift, som ej kan tänkas bort. Sin dag kan man uppleva olika, men bäst och följdriktigast upplever man den, om det sker efter ordentligt tidsschema. Människan av i dag är tvungen att vänja sig vid en ordnad tid redan i sina tidigaste år, så fort det vakande modersögat ej följer varje steg.

Uret följer oss livet igenom. Att låta det trivas genom övervakning och vård är något, som lönar sig varje dag.

(Ur Stuttgarter "Sportbericht")

Kubilai-Khan, den kände mongolhärskaren i Kina lät år 1279 uppföra ett observatorium i Peking. Det är ett av världens äldsta. Kina fick härmed sin första akademi för astronomi och matematik. Det första egentliga observatoriet i Europa var det, som Tycho Brahe upprättade år 1576.

Munken och kyrkofadern Beda (637—735), kallad "den vördnadsvärde" har i sina skrifter om tideräkning teckningar till ett halvcirkelformigt solur. Beda är f. ö. den, som först införde årtalsräkningen i historien, med början från Kristi födelse. Därigenom fick man ett fast underlag för medeltidens krönikeskrivning.

TVÅ LÄRDE

Ptolomaeus och Boetius, handteckning av Leonardo da Vinci.

Den store konstnären Leonardo da Vinci (1452—1519) var ej blott konstnär utan också vetenskapsman, arkitekt, konstruktör o. s. v., överhuvudtaget ett av de mest mångsidiga snillen, som levat. Att han var väl bevandrad i den litteratur, som då stod till buds, är också klart och antikens filosofer och naturvetenskapsmän kände han väl, deras tankesystem och vunna erfarenheter. Han var med ett ord en man, som med sitt geni förenade en verklig lärdom.

Här ovan se vi ett uttryck för dessa hans egenskaper. Han har här framställt de lärda männen Ptolomaeus och Boetius.

Claudius Ptolomaeus från Alexandria är bl. a. känd för sin världsuppfattning, att jorden är medelpunkten i solsystemet. Denna uppfattning, som hägnades av kyrkan, kritiserades visserligen bl. a. av Nicolaus Cusanus (1401—64), som bl. a. framhöll jordens rörelse kring sin axel och skrinslades definitivt genom Kopernikus och Kepler.

Om Ptolomaeus veta vi föga. Man vet dock, att han åren 127 och 141 (eller 151), alltså under Hadrianus och Antoninus Pius verkställde observationer. En senare författare från antiken berättar, att Ptolomaeus under fyrtio år gjorde dylika observationer vid Serapistemplet i Canopus, i närheten av Alexandria. Här uppsattes så pelare, på vilka hans gjorda iakttagelser och upptäckter inristades. Det må nu vara hur som helst. Ptolomaeus har både som astronom, matematiker, geograf m. m. varit en av dem, som varit oomtvistad och auktoritet under många århundraden. Att han byggt på sina föregångare framhåller han själv och åberopar dem även som

auktoriteter. Detta förhindrar ej, att han själv är en av dem, som gjort stora, betydande och även bestående insatser för vidgandet av det mänskliga vetandet.

Leonardo da Vinci har avbildat honom som en gammal man, som demonstrerar den bild av världssystemet, som han byggt upp. Att Ptolomaeus blev ganska ålderstigen är man tämligen överens överens om. En arabisk tradition förmålar, att han skulle blivit 78 år. Kanske ha araberna rätt. De voro ju de, som tidigt och med glupsk aptit kastade sig över, vad de kunde få tag i av Ptolomaeus och mycket av hans lärda möda ha vi fått räddat till västerlandet genom översättning från arabiskan.

Vad nu frågan om jorden som solsystemets centrum beträffar, så har Ptolomaeus i denna punkt gått ifrån den åsikt, som framfördes av Aristarchos från Samos. Denne verkade i Alexandria 320—250 f. Kr. Han lärde, att solen var centrum, att jorden rörde sig kring sin egen axel och rörde sig i snett plan kring solen och att solen hörde till fixstjärnorna. Nicolaus Cusanus och Kopernikus så att säga återupptäckte Aristarchos teorier.

Boetius, med förnamnen Amicius Manlius Severinus, var född 480 och dog 524. Han var filosof och statsman och har kallats "den siste romaren och den förste skolastikern". Hans filosofiska system var av grundläggande betydelse för medeltiden. Han var mycket beläsen och har betytt mycket för kontakten mellan antikens kulturvärld och den andliga odlingen under medeltiden.

Boetius var genom vänskap nära knuten till ostgotakungen Theoderik, som

från år 500 regerade från Rom. Det välvilliga öra, som Theoderik lånade åt Boetius statsåskådning, gav bakdantieriet möjlighet att misstänkliggöra honom. Det slutade med att han sattes i fängelse i dåvarande Ticinum (Pavia) och där slöt hans liv. Han blev 44 år gammal.

Det är mångahanda tankar, som Leonardo da Vinci välvit, när han med sin penna framtrölat de två lärde. Bilden blir på visst sätt symbolisk: den äldste, forskaren från antiken, liksom symboliserar avståndet i tiden, medan Boetius, förmedlaren av kulturarvet, ännu står kvar i sin mannaålder. Att det är två gestalter, som genom sin andes storhet fångat den geniale Leonardo da Vinci, står klart för var och en.

Gammal klocka

I Östra Eldslösa, Mjölby, finnes enligt vad Ö. C. berättar, ett väggur av ålderdomligt slag.

Uret är en tråklocka, d. v. s. att verket är helt gjort av trä och — något som ej är så vanligt — loden äro även av trä. Det är ett pendelur med timvisare. Det märkliga är, att uret fortfarande oklanderligt gör sin tjänst, vilket visar, att det är hårt virke i både kuggar och tappar.

Ägare till uret är Julius Alfredsson, som nu är 83 år gammal. Han har ärvt uret av sin morfar för cirka 60 år sedan, som i sin tur fått det som arv efter sin far. Vad man vet har uret hela tiden varit i gång, så det är en verkligt trotjänare.

Urtavlan är av den vanliga typen från tiden omkring år 1800 och har romerska siffror.

Vad beträffar lod av trä, så förekommer dylika då och då i allmogeur. För att få dem tillräckligt tunga brukade man slå bly, järn eller annan metall i dem.

På ett engelskt solur läses:

Andra ange storm och väder,
jag blott solens timmar räknar.

I en liten sydtysk stad har soluret följande tankvärda sentens:

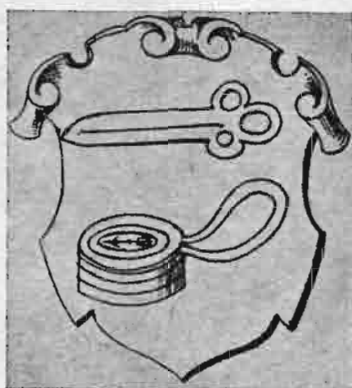
Mig behärskar ljuset, er skuggan,
och den satsen finner man varierad på
soluret på stadsfängelset i Paris: Vobis
lumen mihi umbra — för eder ljuset,
för mig skuggan.

Conus eller Conarachne är namnet på ett kägelformigt solur från antiken, och detta anses som ett av de mest fullkomliga, som vi känna från antikens dagar. Den romerske arkitekten Vitruvius uppger, att upphovsmannen till detta solur är Dionysiderus från Melos. År 1825 hittades ett dylikt ur vid en utgrävning i Aten. Det förvaras nu på museet i Leyden.

VAPENBILDER FÖR URMAKARE

Urmakarevapen från 1500-talet,
Nürnberg.

Småurmakares vapen, Nürnberg,
1500-talet.

Urmakarevapen från Riga,
1700-talet.

Även om urmakarens yrke är ganska ålderstiget, så tillhör det ingalunda de äldsta. Det tog sin tid, innan man kom fram till det mekaniska uret och det var det stora urverket, som man satte upp i kyrkor, rådhus o. s. v. Urmakarna då voro fåtaliga och själva arbetet var mest smidesarbete. Fabrikanterna av de stora uren kommo därför att räknas in i smedyrket och tillhörde deras skrå.

När sedan under tidernas lopp småuren kommo till, var det föga motiverat att hålla urmakarna inom smedyrket (grovsmederna) och därför blevo dessa framställare av småur hänvisade till finmekanikerna (klensmederna).

Så småningom blev det emellertid tyd-

ligt, att urmakarna voro en yrkesgrupp för sig, som ständigt tillväxte och som därför behövde eget skrå, med egna statuter o. s. v. På 1500-talet visa sig sålunda de första hantverksämbetena (skråna) för urmakare och deras antal ökades ständigt, allteftersom yrket utvecklades.

Varje yrke hade sin sinnebild, som man högt vördade. Den fanns i skråets sigill, ofta på skrålådan, på gillesfanan o. s. v. Även urmakarna fingo sina sinnebilder, när de kommo så långt, att de fingo egna gillen. Här avbildas tre dylika, vilka av Anton Lübke publicerats i "Die Uhr".

Det första är tornurmakareskråets vapen från Nürnberg. Någon tvekan

om, att dess tillkomsttid är 1500-talet behöver man ej hysa.

Av samma ålder är det andra, likaledes från Nürnberg och tillhörigt småurmakarnas skrå. Det visar en urennyckel över det dosformiga dräktur, som bars om halsen, alltså den typ, som räknas som fickurets prototyp.

Den tredje bilden visar ett urmakarevapen från Riga. Liemannen visar på, att det är sista kvarten som går och timplaget är snart utrunnet. Det är numera ej den rena yrkessynpunkten man understryker; det har kommit ett romantiskt-historiskt drag med i bilden. Men det var något som 1700-talet speciellt omhuldade.

Samlingar och muséer

Mången gång, när man besöker ett museum för kulturföremål, får man känslan av, att man befinner sig på en begravningsplats, där ting från svunna tider gravsatts. Sådana kunna museer vara.

Det är därför inte så mycket att undra över, att en hel del människor inte gilla museerna över hövan, i varje fall ej de, som göra tingen liksom livlösa.

Det finnes å andra sidan museer, som ha en särskild lockelse, därför att de ting, som samlats här, ej äro tystnade vittnen från det förgångna utan fortfarande verka levande och tala till en på ett språk, som fortfarande lever, även om det tillhör det förgångna.

Museer bli ofta upplagringsplatser för allt möjligt och vad museerna allra mest sakna är utrymme. Ofta få de stora donationer, som skänkas på villkor, att de hållas samman som helhet inom egen ram. Museet har det mesta av donationen redan och får sålunda dubletter, som bara tynga utrymmet. De kulturhistoriska museerna ha oändliga rader av dylikt gods. Gåvobestämmelser av detta slag borde aldrig göras.

Av allt museigodset kan alltid göras

en levande samling, en talande samling. De många andra tingen, som behövas för specialstuderanden, kunna ordningsfullt magasinerats och framtagas, när så påkallas. Att samla och rada upp till beskådande är att samla på mängden och det är ej att ge samlingen liv.

Som med museerna är det med samlarna. Det finns samlare, som glädjas åt myckenheten, men som aldrig lära sig förstå att varje föremål har något att tala om, små egenheter, som äro mycket intressanta att ta del av. Allt kan man ju inte förstå, men med ett träget umgänge med föremålen lär man undan för undan att bli mer och mer bekant med dem; de få värde som levande ting och levande vänner.

I ingen samling tala väl tingen så intressant som i samlingar och museer som omfatta tidmätarna -- uren. Det är röster från många epoker; de tala om stilformer, om märkliga konstruktioner, om märkliga män och märkliga händelser, de ticka och spela och åter spegla alla de rörelser, som leva i himmel och på jord.

Det bor en särskild tjusning i att samla ur och den tjusningen ha många

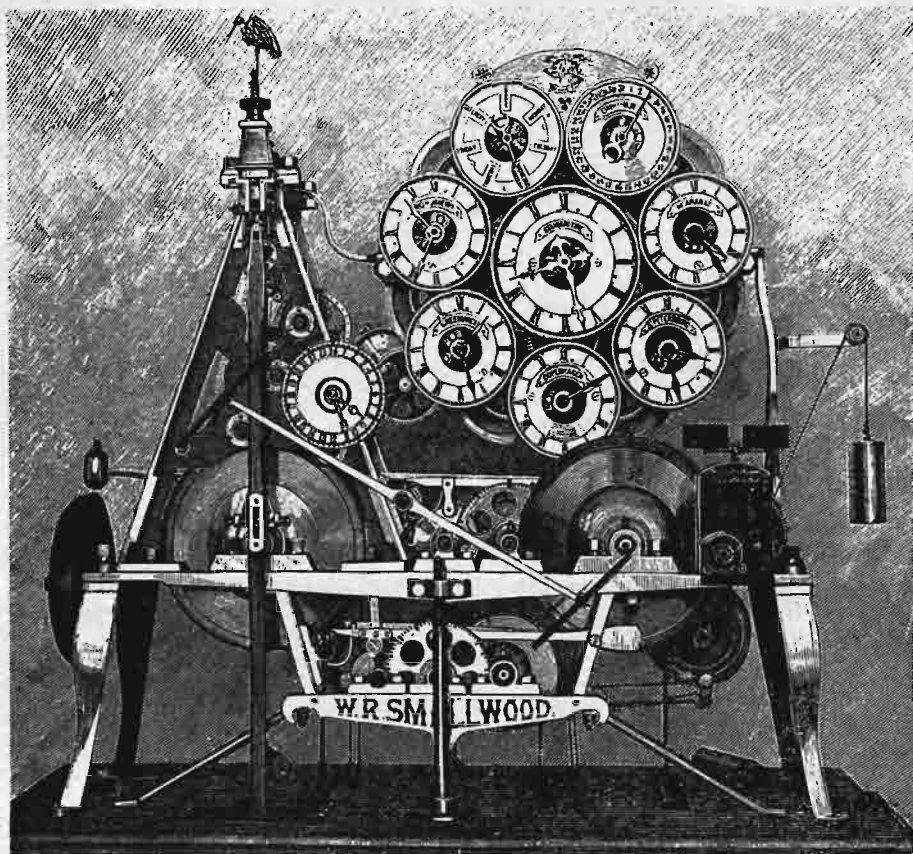
fångats av sedan långt tillbaka i tiden. Och det är tack vare detta, som vi idag, trots alla förluster, dock ha kvar i världen så många dyrbara ur som vi ha. Att vårda dem och bevara dem är lika viktigt som att bevara gamla målningar. Men de skola ej stoppas in som ett nummer i en massa; det är säregna ting, som skola få tala om, vad de bära på.

Mången håller före, att museerna till stor del äro av ondo, eftersom de göra det svårt för samlarna att komma över önskvärda ting. De föremål, som en gång hamnat i offentlig samling, stanna där, även om man har gott om dylika. Och säkert är, att en hel del museigods mycket väl skulle kunna avstås till det fria samlingsområdet.

De verkligt gamla tingen bli för varje år allt sällsyntare på marknaden och detta beror ej minst på, att så mycket material läses fast i offentliga samlingar. Intresset måste då koncentrera sig på senare epoker, ty även de bli ju ålderstigna med tiden och ha något att berätta, som rätt snart är bortglömt. Och i luckorna efter det gamla, som samlarna tagit om hand, uppträda de falska vittnesbörden, förfalskningarna, för vilka man skall taga sig till vara.

S. J.

EN KURIOSITET

Komplicerat amerikanskt ur från 1885.

Ovanstående träsnitt, som år 1892 förekom i flera publikationer i USA visar en urkonstruktion av W. R. Smallwood. Uret visar på mittavlan standardtid, på de fem omgivande tavlorna tiderna på skilda håll i världen och på de två översta dag och datum. Vad nu beträffar den s. k. standardtiden, torde det vara ovisst, vad Smallwood utgått ifrån. Men troligt är, att utgångsläget helt enkelt är sann soltid. I varje fall passar den bäst in på tidsangivelserna.

På urets baksida finnas likaledes åtta tavlor, av vilka dock mittavlan utgöres av en polerad spegel. Ortstiderna äro här annorlunda än på framsidan med avslutning i San Francisco, Denver och St. Louis.

Konstruktören av detta ur var W. R. Smallwood, Gowanda, N. Y., som tydligtvis beklädde den ansvarsfulla posten som brandchef i nämnda ort. Detta förklarar också, varför han förutom kvart-

slag och galande gök även inkopplat ett automatiskt brandalarm i sitt ur.

Fastän uret började sin vandring i pressen år 1892, så härrörde det i själva verket från 1885, då konstruktören efter två års ihärdigt arbete lade sista handen vid verket.

Vad nu brandlarmet beträffar, så var uret inkopplat på stadens brandalarmssystem och varje kväll utlöste uret en signal, som upprepades fem gånger för att ange, att allt var väl beställt. Övriga slagverk utgöras av fyra klockor och en gongong.

Det märkliga uret har emellertid med tiden blivit bristfälligt och har stått undanstuvat. Men ägaren, en hr Landis, har nu satt i gång med dess restaurering, enligt vad "American Horologist and Jeweler", varur uppgifterna hämtats, meddelar. Här uppges också, att Landis köpt uret av en antikvitetshandlare, som förvärvat det från konstruktörens dotter.

Under titeln "Form och teknik från ny och gammal tid" har Landesgewerbeamt i Stuttgart i fjol anordnat en utställning, som blev mycket uppmärksam. Det var konstindustriella föremål från skilda håll bl. a. från Skandinavien, som här utställdes. En värdefull avdelning ägnades ur och tidmätare och härinom fanns ett stort antal värdefulla ting från skilda perioder. Huvudparten av dessa ur tillhör Landesgewer-

bemuseum i Stuttgart och ingår i de samlingar, som äro permanent utställda.

Sista kejsarinnan av Kina bar namnet Tsi-Hi. Denna höga dam var mycket intresserad av ur och samlade också sådana. Det uppges, att hon i sitt sovgemak hade ej mindre än trehundra ur stående. De förflyttades sedermera till konstmuseet i Peking.

URKOMISK

Ur Ströyers dagbok:

— Det måste vara något fel på det här soluret. Solen har inte varit framme en enda gång sedan jag köpte det.

*

Gamle ursmälningen Peter Karlsson befinner sig en dag på Kalmar stortorg och ser sig intresserad omkring. En av stadens lustigkurrar beslutar sig för att driva med den lantlige besökaren och går fram till honom, sätter pekfingeret under Peters näsa och lyfter på detta sätt upp hans huvud, så att Peter kan få ögat på domkyrkouret. Så frågar han:

— Hur mycket är klockan?

Svaret kommer prompt — en bastant örfil, som förpassar gyckelmakaren i gatan samt Peters ilskena:

— Nu slog hon ett och frågar du en gång till, så slår hon så titt hon hinner.

*

Fältmarskalken Montgomery berättar i sina memoarer om sin kadettid i Sandhurst, att skolavgiften vid denna militärakademi var 150 pund sterling år 1907 för sonen till en civilist. Detta belopp täckte de nödvändiga utgifterna, men till något utanför detta räckte det ej. En fickpeng var sålunda högst efterlängtat och Montgomery fick hemifrån två pund extra i veckan. De flesta kamraterna hade det bättre ställt och de köpte sig armbandsur, som i den vevan började bli moderna. För Montgomerys del kunde det ej komma ifråga; han förvärvade sitt första armbandsur 1914, strax före utbrottet av första världskriget.

HEMARBETE

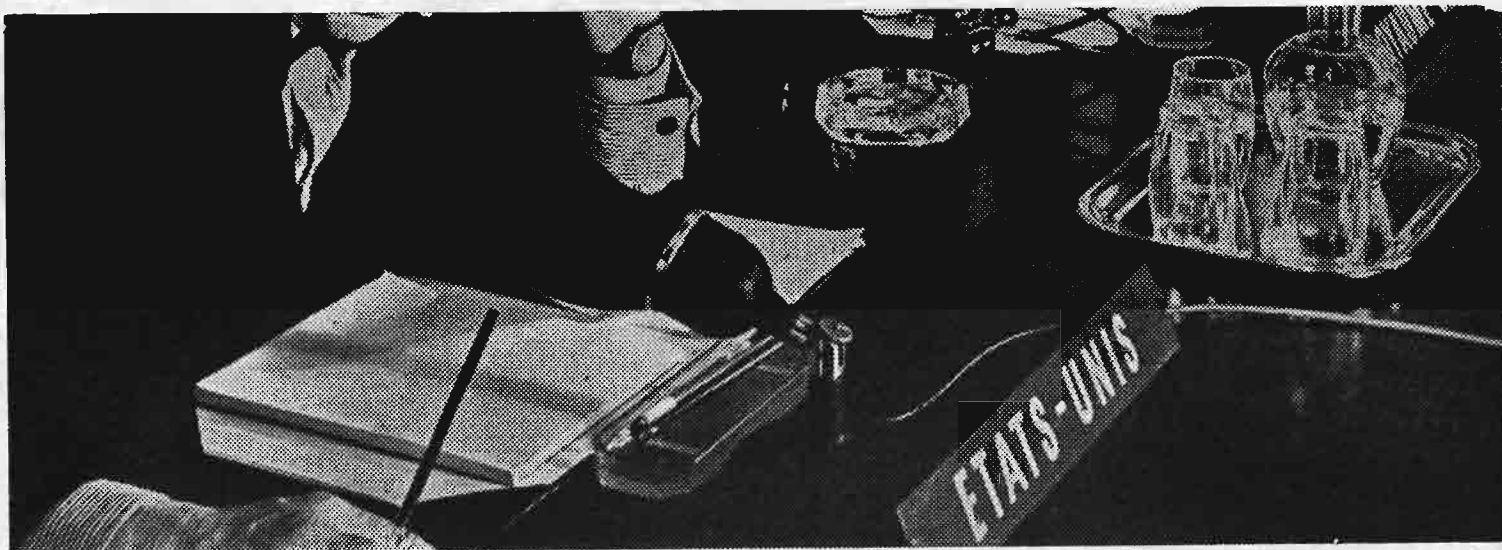
önskas med lagning av armbands- och fickur.

Välutrustad verkstad med tidsmikrograf.

STEPHAN G. JERWAN
Sperlingsgatan 22, Halmstad
Tel. 230 57

Män som styra världens öden bära Rolex armbandsur

VARHELST historiska beslut fattas — där världens ledare möts till konferens eller regeringar i konselj, där världsstrategin planeras — där finner Ni dessa män. Inte en dag går utan att Ni påminnes om dem — i tidningar, i radio, i television. Deras berömmelse utgör en måttstock på deras betydelse — för var och en av oss och för hela världen. Vi kan varken nämna deras namn eller visa deras fotografier. Det lämpar sig inte, eftersom det finns kungligheter, statsöverhuvuden, framstående militära befälhavare bland

dem. Men vi ber Er att noggrant granska nästa bild Ni ser av dem. Se på deras handleder och inte bara på utseendet och klädseln. Ni kommer att märka att nästan alla bär ett armbandsur, som troligen tillverkats av Rolex i Genève.

Trots att dessa framstående män är vana vid det bästa, visar de dock till en början förvåning över den perfekta gången, den aldrig svikande säkerheten hos Rolex-uren. Vi är stolta men ej förvånade över att de mycket snart tar dessa egenskaper för självskrivna.

Rolex Oyster Perpetual Datejust är ett av världens punktligaste ur. Varje Datejust har tillerkänts ett "Official Timing Certificate" med hedersomnämnandet "Especially good results" av ett Schweiziska statens institut för urkontroll. Urverket skyddas av den berömda, vattentäta Oyster-boetten. Det är automatiskt självuppdragande genom Perpetual rotormekanismen. Urtavlan visar tydligt datum, som automatiskt växlar vid midnatt.

Rolex-Kronometerur med det röda sigillet

Rolex Oyster Perpetual är resultatet av tre Rolex-triumfer: 1910 fick Rolex sitt första "Official Timing-Certificate" för ett kronometer-armbandsur. — 1926 uppfann Rolex Oyster-boetten, den första verkligt vattentäta boetten i världen. 1931 uppfann Rolex den första självuppdragande "rotormekanismen". Ljudlöst och automatiskt arbetar denna mekanism vid allra minsta rörelse av handleden.

ROLEX

En milstolpe i tidmätningens historia

Begär Rolex utförliga broschyr — den finns i varje Rolex-affär